

Om vikingarnas muslimska band

Peter Olausson berättar om ett aktuellt fall av arkeologisk inbillning som vann internationell, om än kortvarig, spridning.

I JÄRNÅLDERNS och vikingatidens Skandinavien kände man till såväl kristendomen som islam. Detta har alltid varit välkänt, aldrig en hemlighet. Ett exempel på en kontakt mellan skandinaver och den muslimska världen är Ahmad ibn Fadlan, sändebud från kalifen i Bagdad, som i en detaljerad och värdefull ögonvittnesskildring berättar om de *rūsīyyah*, ruser eller nordbor, som han år 922 mötte vid Volga. Eller de så kallade varingarna, nordiska legosoldater som från 900-talet och framåt tog tjänst hos den bysantiske kejsaren i den mångkulturella metropolen Konstantinopel. Eller de tiotusentals arabiska silvermynt som hittats i vikingatida fynd. Eftersom arabiska dirham var en vanlig valuta i Skandinavien vid den här tiden, och

'Allah' Is Found on Viking Funeral Clothes

L'Age Viking et l'influence du paradis de l'Islam

Bordiran Bertuliskan Allah Ditemukan pada Kain Sutra

Pressklipp från New York Times, Sciences et Avenir (stor och anrik fransk populärvetenskaplig tidning), Koran Sindo (Indonesien), BBC, Morocco World News, Aftonbladet

varenda slant präglats med Guds namn, exponerades vikingatidens nordbor för *Allah* på arabiska i massupplaga.

Det borde därför inte ha varit en stor nyhet när Uppsala universitet meddelade att en forskare upptäckt namnen Allah och 'Ali, skrivna med arabiska, på sidenband funna i vikingatida gravar. Men det blev det.

Det som tidigare ansetts vara typiskt vikingatida mönster i silver på vävda band av siden, kan också tolkas som geometriska kufiska tecken.

Pressmeddelande från Uppsala universitet 27 september 2017 [1]

En anledning till uppmärksamheten kan ha varit att vår tids kunskap om dätidens omvärldskunskap är låg. Bland reaktionerna märktes också många som tvivlade på att nordborna någonsin hört talas om Allah och islam. I en del läger fann man sådana påståenden närmast provoce-

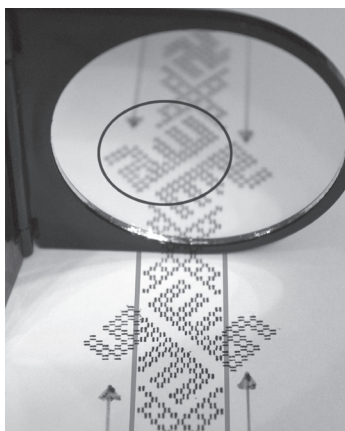
rande. Nyheten fick också en hel del irrelevant och obildat mothugg. Vilket som vanligt inte innebär att *allt* mothugg därmed måste vara irrelevant och obildat.

En betydligt mer relevant kritik gick in på att textilarkeologen Annika Larsson inte bara tyckte sig läsa "Allah" i ett vikingatida band (även om man ibland talar om flera eller många band är det ett enda exempel som faktiskt visats upp), utan utifrån detta till synes enkla – men vi återkommer till det – faktum byggde upp en världsbild där inte bara vikingatidens gravskick utan hela samhället påverkats av islam. (Det kan även nämnas att ytterst få, såväl anhängare som skeptiker eller kritiker, bekymrade sig för att 'Ali – Allah snabbt fick all uppmärksamhet.)

– En spännande detalj är att ordet "Allah" framställts spegelvänt. En svindlande tanke är att banden, precis som dräkterna, har tillverkats väster om det muslimska kärnområdet. Kanske har man försökt skriva bönerna så att de här kunde läsas från vänster till höger, men med arabiska tecken som sig bör. Att som så ofta påstå att orientalistiska föremål i vikingatida gravar enbart skulle vara ett resultat av plundring och handel österut håller inte som förklaringsmodell, eftersom inskriptionerna förekommer i typiskt vikingatida dräkter som har sin motsvarighet i bevarade bilder av valkyrior, säger Annika Larsson, forskare i textilarkeologi vid institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet.

Uppsala universitet

Men även utan djupare kunskap om vare sig kufisk arabiska, vikingatida kultur eller avancerade textilier från vilken period som helst var det svårt att bli imponerad av upptäckten. Eller vad det nu var ... För hur bar sig egentligen

De mörkare linjerna visar det faktiska vävda mönstret. Det som är utanför är tillagt. I spegeln det påstått kufiskt arabiska "Allah".

"Allah" skrivet med kufisk arabiska.

Larsson åt när hon läste "Allah" i det vävda mönstret?

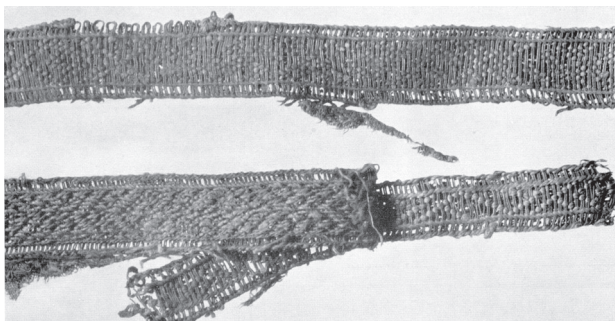
Det första och största problemet framgår av illustrationen i pressmeddelandet. Bandets mönster (rentecknat av Agnes Geijer[2]) är innanför de inlagda mörkare linjerna. Det som är utanför linjerna och markerat med pilar är Annika Larssons *godtyckliga* tillägg. Det är oklart om hon menar att tillägget har funnits i bandet förut (vilket textilkunniga med emfas tillbakavisar, bandet är vävt så som det hittats) eller om det är ett tänkt tillägg, en sorts avancerad kod. Men sedan Larsson lagt till, spegelvände hon resultatet. I detta kompletterade spegelvända skick framträder ett mönster som påminner, varken mer eller mindre, om "Allah" skrivet med kufisk arabiska.

För att sammanfatta: Tolkningen av "Allah" i bandet är en fantasi. Det var en "rekonstruktion" utan grund i verk-

ligheten. Det framgår redan av bilden i pressmeddelandet, en bild som återgavs världen över.

Det kan vara på sin plats att återge ännu ett stycke i pressmeddelandet från Uppsala universitet:

Här används andra forskningsmetoder än gängse teoretiska, eftersom resultaten ska nå en bredare publik än bara akademiker. Utställningar bygger till stor del på visuell kommunikation, och då är återskapande processer, som till exempel av de textila banden, en metod.

Bandet som förekom i pressmeddelandet och visades upp av bland många andra BBC är ett annat band än det vars mönster analyserats. Här är det senare, ur Geijer (1938).

Den aktuella utställningen heter Viking Couture och ställs ut på Enköpings museum 30 september 2017–3 februari 2018. Den är ärlig med sin avslappnade kontrafaktiska inställning: "Vad händer när vikingatida dräkt möter textilkonst och modern couture?" Det låter oproblematiskt för en utställning utan andra anspråk än att locka folk som är intresserade av mode, textilkonst och/eller vikingatid.

Det låter som något helt annat än ett anrikt och etablerat universitet som rapporterar om en påstådd vetenskaplig upptäckt.

Allah-banden fick en mycket kort smekmånad med den internationella pressen. Snart höjdes kritiska röster. En som var tidigt ute var textilarkeologen Carolyn Priest-Dorman. Hon påpekar en ”detalj” som är så uppenbar att man tänker på barnet i sagan om Kejsarens nya kläder: Mönstret blir bara arabiska om man utökar det.

Larsson's "discovery" is predicated on unfounded extensions of pattern, not on existing pattern.

Carolyn Priest-Dorman [3]

En annan och ännu tyngre tvivlare var Stephennie Mulder, professor i muslimsk konst på universitetet i Austin, Texas. Hon publicerade en redogörelse i form av sextio tweets; det är en ovanlig kanal för inlägg i akademiska debatter, men som alltid är det innehållet som räknas. Och vad innehållet beträffar smulade professor Mulder ”Allah-bandet” i småbitar. (Hon lägger även ut texten på bloggen Hyperallergic [4].)

Dear Entire World: #Viking 'Allah' textile actually doesn't have Allah on it. Vikings had rich contacts w/Arab world. This textile? No.

Stephennie Mulder [5]

Här är ett utvalt renskrivet stycke som jag bedömt vara argumentationens höjdpunkt: Den påstådda kufiskan i just den formen förekom inte på 900-talet. Den är inte bara påhittad och spegelvänd utan även anakronistisk.

Som konsthistoriker och arkeolog inriktad på islam blev jag genast misstänksam beträffande den arabiska skriften. Det är verkligen så grundläggande att jag satt fem dagar och tänkte att Larsson inte kan ha gjort ett så fundamentalt och uppenbart misstag. Det är frågan om ett allvarligt dateringsproblem. Vikingatextilien från Birka är från 900-talet. Texten i Larssons teckning är 500 år senare.

Mulder sammanfattar dateringsproblemet i tweet 6-8

Det som nyss var en världsnyhet hade snabbt blivit en fet anka. Utöver de uppenbara problemen som nämnts ovan lyftes andra fram. Som att de flesta gravarna från vikingatiden är brandgravar där den döde kremerades, vilket inte förekommer inom islam.

Eller när Larsson hänvisade till att Koranen beskriver hur man i paradiset bär kläder av siden, vilket skulle förklara att man så ofta hittar siden i vikingatida gravar. Men även om sådana paradisdrycker nämns i Koranen (t.ex. sura 18:31) så var det paradisiska sidenet tänkt att levereras vid ankomsten. Inom islam förekommer inga gravgåvor alls, till skillnad från vikingatidens Skandinavien vars gravar kan vara nog så välförsedda.

Larssons tänkta muslimska nordbor verkar, kort sagt, att ha tillgodogjort sig religionen på ett mycket speciellt och fragmentariskt sätt. Lite som när man skulle ha vävt in Guds namn på ett oerhört tillkrånglat sätt. På den punkten försvarade sig Larsson med att hänvisa till samtida exempel från Egypten och Spanien, där man skulle ha haft som regel att återge texter i förvanskat, sönderbrutet och spegelvänt skick, liksom med medvetna fel inlagda. Exemplen ifråga har ännu inte visats upp.

Hittills verkar bara en (1) någorlunda namnkunnig ex-

pert inom ett relevant område ha ryckt ut till Larssons försvar. Jan Hjärpe, professor emeritus i islamologi vid Lunds universitet menar att ”det är ingen tvekan om att det här är ordet *allah* eller möjligen *lillah* som står på det här bandet”[6] – vilket dels ser ut som om det ändå finns en tvekan om vad där står, dels blir förryckt när man vet att det som eventuellt står där är Larssons teckning.

Larsson försvarar sig som sämst när hon drar rasistkortet:

– Ja, förmodligen handlar det om att det är en stor invandring idag och att det här är en debatt som redan pågår i samhället. Och man identifierar sig med vikingar som typiskt nordiska och tänk då om det inte ligger vikingar i alla gravar? Det kan vara svårt att ta.

SVT Uppsala [7]

Utställningen syftar till ökad förståelse av komplexa historiska skeenden, samtidigt som den ska ha ”hög relevans för integration samt för att motverka främlingsfientliga strömningar”, för att citera Larssons ansökan hos Riksbankens Jubileumsfond[8]. Det förstnämnda syftet kan inte sägas ha uppfyllts. Det andra har det definitivt inte. För man kan aldrig motarbeta vanföreställningar med andra vanföreställningar. Utställningens mest bestående arv verkar vara att bli en pseudovetenskaplig klassiker: ett prima exempel på hur självbedrägeri och förvillelser kan spridas och tas på långt större allvar än det i efterhand går att motivera. ✍

Källor

1. Utställning: Vikingatida mönster kan vara kufiska tecken, pressmeddelande från Uppsala universitet 27 september 2017.
2. Agnes Geijer, *Birka III — Die Textilfunde aus den Gräbern* (Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien 1938).
3. Carolyn Priest-Dorman: Viking Age Tablet Weaving: Kufic or Not?, bloggen A String Geek's Stash, 12 oktober 2017 — stringgeek.blogspot.se/2017/10/viking-age-tablet-weaving-kufic-or-not.html.
4. Stephennie Mulder: The Rise and Fall of the Viking "Allah" Textile, bloggen Hyperallergic 27 oktober 2017 — hyperallergic.com/407746/refuting-viking-allah-textiles-meaning.
5. Stephennie Mulder på Twitter @stephenniem, den 16 oktober 2017.
6. Vetenskapsradion Historia, tisdag 24 oktober 2017.
7. Vikingaarkeologen slår tillbaka, SVT Uppsala 31 oktober 2017.
8. Annika Larsson: "Viking Couture; Publik arena för forskning, dialog och kommunikation", anslag publicerat av Riksbankens Jubileumsfond.